

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кафедра загальної, вікової та педагогічної психології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вікова психологія

(шифр і назва навчальної дисципліни)

напрямок підготовки 6.130102 «Соціальна робота»

(шифр і назва напряму підготовки)

спеціальність _____

(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація _____

(назва спеціалізації)

інститут, факультет, відділення Інститут людини

(назва інституту, факультету, відділення)

2014 – 2015 навчальний рік

Робоча програма Вікова психологія
для студентів за напрямом підготовки 6.130102 «Соціальна робота»

Розробники: Чала Олена Андріївна, старший викладач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

Протокол від “29” грудня 2014 року № 5

Завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

_____ (О.П. Сергєєнкова)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до навчальної програми курсу «Вікова психологія»

Навчальна програма курсу «Вікова психологія» розроблена з урахуванням вимог щодо удосконалення психологічної підготовки працівників соціальної сфери. Позаяк в суспільстві сформувалася нагальна потреба в висококваліфікованих спеціалістах, які розумітимуть специфіку психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах онтогенезу та зможуть застосовувати ці знання в своїй практичній діяльності. Відтак, в контексті високих вимог до розвитку національної школи проблема озброєння майбутніх соціальних працівників знаннями з вікової психології набуває особливої актуальності.

Робоча навчальна програма з дисципліни «Вікова психологія» є нормативним документом КУ імені Бориса Грінченка, який розроблено кафедрою загальної, вікової та педагогічної психології на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів відповідно до навчального плану для всіх спеціальностей денної форми навчання.

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчання. Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати бакалавр відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, алгоритму вивчення навчального матеріалу дисципліни «Вікова психологія», необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів.

«Вікова психологія» є складовою частиною дисциплін психолого-педагогічного циклу нормативного блоку. Її вивчення передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема: опанування системою знань про закономірності психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах її життя.

Тому конкретною **метою** курсу «Вікова психологія» є забезпечення майбутніх соціальних працівників теоретичними знаннями з основ вікової психології; озброєння студентів знаннями психологічних закономірностей розвитку особистості на різних етапах онтогенезу, а також здійснення практичної підготовки студентів для роботи з людьми різних вікових категорій.

Основні **завдання** курсу:

1. Ознайомити слухачів з основами поняттями, принципами, концепціями вікової психології.
2. Висвітлити специфіку психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу, підходи до періодизації психічного розвитку особистості
3. Виробити у студентів ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

В результаті засвоєння курсу студенти повинні **знати**:

- основи вікової психології: предмет, методи, основні закономірності, принципи і структуру науки, її сучасні теоретичні концепції;
- загальні закономірності розвитку психіки людини: умови, чинники, рушійні сили; особливості пізнавальних процесів, емоційно-вольової, мотиваційної сфер, індивідуально-психологічних характеристик людей різного віку.

Курс покликаний формувати у студентів такі **уміння**:

– застосовувати отримані знання з вікової психології для організації діяльності і спілкування особистості в різні вікові періоди, для створення умов, що сприяють конструктивному психічному розвитку людини;

– враховувати в виховному процесі сензитивні періоди розвитку людини;

– враховувати вікові особливості людини в психолого-педагогічній роботі;

– орієнтуватися на нормативи кожного вікового періоду у психокорекційній та консультативній роботі;

– аналізувати витоки психологічних проблем індивіда в його онтогенезі.

Підвищенню ефективності семінарських занять сприятиме передбачене програмою виконання навчально-дослідницьких завдань.

Курс «Вікова психологія» передбачає тісний зв'язок з дисциплінами: загальна психологія, соціальна психологія, історія психології, основи психоконсультування та психокорекції, психологія особистості.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, становить 144 год., із них 22 год. – лекції, 20 год. – семінарські заняття, 54 год. – самостійна робота, самостійно робота з підготовки до іспиту – 36 год.

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Вікова психологія» завершується складанням іспиту.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 4	Галузь знань 1301 «Соціальне забезпечення»	Нормативна	
	Напрямок підготовки 6.130102 «Соціальна робота»		
Модулів – 3		Рік підготовки	
Змістових модулів – 3		1-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 144		2-й	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		22 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		90 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
		6 год.	
		Вид контролю:	
		екз.	

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назви теоретичних розділів	Кількість годин							
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Практичних	Семінарських	Індивідуальна робота	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Змістовий модуль I. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ.									
1.	Вікова психологія як наука			2				6	
2.	Методологічні принципи та методи вікової психології			2		2		8	
3.	Загальна характеристика розвитку психіки в онтогенезі			2		2		8	
Разом		36		6		4	2	22	2
Змістовий модуль II. ПСИХОЛОГІЯ ДИТИНСТВА									
4.	Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти			2		2		4	
5.	Психологія раннього дитинства			2		2		4	
6.	Психологія дошкільника			2		2		4	
7.	Психологічний розвиток дитини молодшого шкільного віку			2		2	2	4	2
		36		8		8	2	16	2
Змістовий модуль III. ПСИХОЛОГІЯ ДОРΟΣЛІШАННЯ ТА ДОРΟΣЛОСТІ									
8.	Психічний розвиток підлітків			2		2		4	
9.	Психологія юнацтва			2		2		4	
10.	Психологія дорослості			2		2		4	
11.	Психологічні особливості пізньої дорослості			2		2		4	
Разом		36		8		8	2	16	2
Самостійна робота з підготовки до іспиту								36	
Разом за навчальним планом		144		22		20	6	90	6

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Лекція 1. Вікова психологія як наука (2 год.)

Вікова психологія як наука, її предмет та завдання. Місце вікової психології в системі психологічних знань, її зв'язки з іншими науками. Історія виникнення та становлення вікової психології. Структура вікової психології. Наукове дослідження у віковій психології, його методологія. Специфіка використання загальнонаукових методів при дослідженні психічного розвитку людини.

Поняття про психічний розвиток людини та його особливості. Взаємозв'язок психічного розвитку індивіда та формування його особистості. Характеристика показників психічного розвитку. Вікові й індивідуальні особливості психічного розвитку, їх співвідношення. Адекватні та неадекватні особливості психічного розвитку. Явища акселерації та ретардації у формуванні особистості. Поняття про сенситивні періоди розвитку психіки, їх значення та критерії вияву.

Основні поняття теми: вікова психологія, психічний розвиток, психологія дитинства, підліткова психологія, психологія юнацтва, психологія дорослості, геронтопсихологія.

Лекція 2. Методологічні принципи та методи вікової психології – 2 год.

Принципи вивчення психіки дитини.

Форми проведення психологічного дослідження. Повздовжній зріз (лонгітюдний метод), поперечний зріз, комплексне дослідження.

Класифікація методів вікової психології та їх характеристика.

Група методів за ціллю і задачами дослідження: 1) описові (неекспериментальні): спостереження; бесіда; анкета; вивчення продуктів діяльності; 2) діагностичні (вимірювальні): тести; 3) пояснювальні (експериментальні): природний експеримент; моделюючий експеримент; лабораторний експеримент; 4) перетворюючі (формуючі): навчаючий експеримент; виховуючий експеримент.

Основні поняття: принцип детермінізму, принцип єдності свідомості і діяльності, принцип розвитку, методи організації дослідження (лонгітюдний метод, метод зрізів, порівняльний метод).

Семінар 1. Вступ у вікову психологію – 2 год.

Лекція 3. Загальна характеристика розвитку психіки в онтогенезі – 2 год.

Поняття розвитку: форми, властивості, критерії та закони розвитку. Специфіка та показники психічного розвитку людини. Основні закономірності психічного розвитку дитини: нерівномірність, інтеграція психіки, пластичність і можливість компенсації. Біологічні та соціальні фактори психічного розвитку. Генотип та вроджені якості організму. Дозрівання як передумова психічного розвитку. Біогенетичний та соціогенетичний підходи до розвитку психіки дитини. Активність особистості як фактор психічного розвитку. Проблема рушійних сил психічного розвитку.

Навчання і розвиток: взаємозв'язок та взаємовплив. Поняття рівня актуального розвитку і зони найближчого розвитку. Інтеріоризація та екстеріоризація як механізми розвитку в процесі навчання.

Психічний розвиток та діяльність. Соціальна організована діяльність як основа психічного розвитку. Поняття провідної діяльності.

Проблема вікової періодизації психічного розвитку людини. Поняття віку. Поняття про кризи та критичні періоди. Характеристика вікових періодів у працях Д.Б.Ельконіна.

Основні поняття: філогенез, онтогенез, генотип, нерівномірність психічного розвитку, сензитивні періоди, внутрішні суперечності, соціальна ситуація психічного розвитку, актуальний рівень психічного розвитку, зона найближчого розвитку

Семінар 2. Концепції психічного розвитку людини (2 год.)

Змістовий модуль II. Психологія дитинства

Лекція 4. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти - 2 год.

Пренатальний період розвитку. Криза новонародженості. Фаза новонародженого. Соціальна ситуація розвитку новонародженого: дитина психологічно злита з матір'ю, єдність: "Дорослий → Дитина". Основні новоутворення: розвивається акт сприймання, з'являється наслідування та акт пізнавання, зорові та слухові зосередження, активний інтерес до оточення, комплекс пожвавлення (емоційна і рухова реакція на обличчя матері). Анатомо-фізіологічна характеристика і функціонування головного мозку дитини в період новонародженості. Основне протиріччя: дитина психологічно злита з матір'ю, але немає засобів для спілкування з дорослими.

Загальна характеристика анатомо-фізіологічного розвитку немовляти. Соціальна ситуація розвитку: життя залежить від дорослого, але дитина стає активною, зв'язаною з предметним світом. "Дорослий ↔ Дитина". Залежність ставлення до предмету від спільного переживання ситуації з іншою людиною. Психічний розвиток дитини першого року життя. Розвиток форм спілкування протягом першого року. Формування сенсорної і моторної сфер немовляти. Розвиток мовлення у немовляти. Основні новоутворення: емоційно забарвлене самовідчуття, автономне мовлення, поведінка за уявленням, первинне усвідомлення психологічної спільності, усвідомлення "ми", розвивається уявлення про власне тіло, фізична емансипація. Основне протиріччя віку: потреба в пізнанні предметного світу і відсутність засобів пізнання. Криза першого року життя.

Основні поняття: харчове зосередження, конвергенція очей, лепет, , зорові та слухові зосередження, комплекс пожвавлення. маніпулювання предметами

Семінар 3. Особливості психічного розвитку немовляти - 2 год.

Лекція 5. Психологія раннього дитинства – 2 год.

Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві. Психологічне усвідомлення себе. Пізнання за допомогою дорослого світу предметів. Спілкування з ровесниками та дорослим.

Ранній вік як етап онтогенезу людини, розгляд його значення у становленні особистості базовими психологічними концепціями. Фізичні надбання дитини раннього віку та їх вплив на розвиток психіки. Соціальна ситуація розвитку переддошкільника. Предметно-маніпулятивна діяльність як провідна в ранньому віці, її динаміка. Формування психічних новоутворень пізнавальної та особистісної сфер в ранньому віковому періоді. Розвиток мовлення переддошкільника.

Розвиток предметної діяльності. Продуктивна і репродуктивна діяльність. Формування символічної репрезентації дійсності.

Оволодіння мовленням як головне новоутворення раннього дитинства.

Особливості розвитку психічних пізнавальних процесів у ранньому дитинстві. Формування особистості дитини раннього віку.

Основні новоутворення: наочно – дійове мислення, мовне спілкування, поява самосвідомості, комплекс “Я сам” (негативізм, установка на самостійність, непокірність, впертість).

Психологічні особливості кризи трьох років.

Протиріччя між інтересом дитини до предметів, які спонукають до спілкування з дорослими, і недостатньою кількістю засобів спілкування; між прагненням до самостійності і відсутністю фізичних і психічних можливостей бути самостійним.

Основні поняття: криза трьох років, наочно-дійове мислення, мовне спілкування, самосвідомість, комплекс “Я сам”, криза 3-ох років

Семінар 4. Психічний розвиток дитини раннього віку – 2 год.

Лекція 6. Психічний розвиток дитини в дошкільному віці – 2 год.

Загальна характеристика анатоμο-фізіологічних особливостей дошкільника.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці.

Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність. Чотири рівні розвитку гри у дітей 3-7 років.

Особливості спілкування дошкільника з ровесниками. Ситуативно-ділова форма спілкування. Позаситуативно-ділова форма спілкування у старших дошкільників.

Розвиток особистості дитини дошкільного віку. Орієнтація на суспільні функції людей, норми їх поведінки та більш широке розуміння соціальних зв'язків. Формування умінь оцінити поведінку інших дітей і дорослих. Виникнення потреби співпереживати, емоційна децентрація. Перші етичні інстанції. Моральні мотиви поведінки. Здатність підпорядковувати свої безпосередні бажання свідомим намірам, умінь управляти собою, своєю поведінкою, і здатність правильно відтворювати соціальні норми поведінки. Усвідомлення свого соціального “Я”, своєї приналежності до дитячого колективу. Виділення у взаєминах з дорослими норм і еталонів соціального співжиття. Потреба в соціальній відповідності. Усвідомлення своїх умінь і деяких якостей.

Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільняти.

Психологічні новоутворення дошкільного віку: підпорядкованість мотивів, децентрація мислення, поява самооцінки, статева ідентифікація, усвідомлення себе в часі, внутрішні етичні інстанції, виникає усвідомлення та узагальнення своїх переживань.

Основні поняття: рольова гра, наочно-образне мислення, внутрішні етичні інстанції, децентрація мислення, самооцінка, статева ідентифікація, психологічна

готовність дитини до школи.

Семінари 5. Психологія дошкільника – 2 год.

Лекція 7. Психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку (2 год.)

Вплив фізичного розвитку молодшого школяра на його психіку. Соціальна ситуація розвитку учня початкової школи, детермінанти формування внутрішньої позиції школяра. Специфіка спілкування молодших школярів з вчителями. Вплив комунікативного стилю педагога на адаптацію дитини до шкільного середовища. Розгортання взаємин учня з однокласниками, формування статусу в класному колективі. Зміни змісту та форм спілкування дитини з батьками. Проблема «учнівського егоїзму», її причини та вияви. Психолого-педагогічні умови адаптації першокласника до умов шкільного навчання. Початкова шкільна дезадаптація: ознаки, вияви та способи корекції. Характеристика учіння як провідної діяльності дитини молодшого шкільного віку. Структура учіння молодших школярів, динаміка навчальної мотивації. Психологічні причини неуспішності учнів початкової школи.

Основні поняття: молодший шкільний вік, статус школяра, внутрішня позиція школяра, початкова шкільна дезадаптація, учбова діяльність, мета, мотиви учіння

Семінар 6. Формування особистості учня початкової школи. (2 год.)

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III ПСИХОЛОГІЯ ДОРΟΣЛІШАННЯ І ДОРΟΣЛОСТІ

Лекція 8. Психічний розвиток підлітків (2 год.)

Специфіка підліткового віку в онтогенезі людини. Особливості фізичного та фізіологічного розвитку підлітка та їх вплив на розвиток психіки. Аналіз соціальної ситуації розвитку учня основної школи. Типові психічні суперечності віку. Проблема взаємин підлітків з дорослими, специфіка спілкування підлітків з батьками.

Підліткова шкільна дезадаптація: причини, вияви та способи корекції. Специфіка провідної діяльності підліткового віку: альтернативні наукові підходи. Спілкування підлітків з ровесниками, формування та вияви почуття дорослості. Зміни в учінні підлітка, динаміка мотивації учіння в основній школі. Психологічні детермінанти низької успішності учнів основної школи. Резерви пізнавальних можливостей підлітків та способи їх ефективного використання вчителем. Розвиток мовлення в підлітковому віці.

Основні поняття: підлітковий вік, пубертатний період, підліткова реакція емансипації щодо дорослих, реакція групування щодо ровесників, інтимно-особистісне спілкування, підліткова криза.

Семінар 7. Психологічні особливості важковиховуваних підлітків(2 год.)

Лекція 9. Психологія юнацтва (2 год.)

Юність як етап онтогенезу, її загальне функціональне призначення. Загальні соціальні та психологічні особливості юнацького віку. Альтернативні моделі соціального статусу юнаків, їх вплив на психіку. Характеристика систем спілкування юнаків з дорослими: проблема конфлікту поколінь і налагодження міжпоколінної наступності. Вияви та спричиненість юнацького максималізму та егоцентризму.

Особливості спілкування юнаків з ровесниками, становлення дружби та кохання. Учбово-професійна діяльність як провідна для юнацького віку. Зміни інтелекту, формування індивідуального стилю інтелектуальної діяльності. Становлення особистості юнаків і дівчат. Формування самовизначення як центрального психічного новоутворення віку. Криза 17-ти років, її детермінація вияви та шляхи подолання.

Основні поняття теми: юність, самовизначення, проблема сенсу життя, гетеросоціалізація, формування психологічної ідентичності.

Семінар 8. Становлення особистості в юнацькому віці - 2 год.

Лекція 10. Психологія дорослості (2 год.)

Особливості фізичної сфери людини дорослого віку та їх вплив на психіку. Періодизація психічного функціонування людини епохи дорослості. Поняття про пік фізичних та розумових можливостей дорослої людини, досягнення професійного акме. Типові психічні настанови та завдання представників раннього, середнього та пізнього дорослого віку. Зміни в сфері пізнання, функціонування інтелекту. Досягнення особистісної ідентичності, вияви психічної індивідуальності. Механізми самореалізації представників дорослого віку – сімейний та професійний напрямки, їх динаміка щодо вікових періодів дорослості. Криза «середини життя», її детермінація, вияви та шляхи подолання. Диференціація гендерних психологічних властивостей чоловіків та жінок. Специфіка сімейних взаємин в середньому дорослому віці, детермінанти та динаміка ефекту «спустилого гнізда».

Основні поняття: рання, середня та пізня дорослість, психологічна зрілість особистості, одруження, шлюбна адаптація, батьківство, стадії батьківства, криза середини життя.

Семінар 9. Налагодження і розгортання близьких взаємин в дорослому віці – 2 год.

Лекція 11. Психологічні особливості пізньої дорослості (2 год.)

Старість як етап онтогенезу людини, її періодизація. Історичний характер тривалості життя і строків старіння. Анатомо-фізіологічні процеси старіння. Соціальна ситуація розвитку людини в старості. Особливості когнітивної сфери людей похилого віку. Новоутворення пізньої дорослості. Мудрість як соціально-психологічний феномен. Розвиток особистості людини в літньому віці. Проблема збереження особистісної ідентичності в пізньому дорослому віці. Специфіка соціальних взаємин людини пізнього дорослого віку.

Специфічні зміни емоційної і мотиваційної сфер. Психічне старіння і типи старості. Вмирання і смерть: етапи, переживання, ставлення.

Основні поняття: ранньостаречий, старечий і пізньостаречий вік, довгожителство, ейджизм, старіння, мудрість, соціальна ізоляція.

Семінар 10. Психологічні особливості пізньої дорослості – 2 год.

IV. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1.

Тема: Вікова психологія як наука – 2 год.

План:

1. Предмет, завдання та структура вікової психології. Категоріальний апарат.
2. Огляд історії становлення вікової психології.
3. Особливості застосування загальнонаукових методів у віковій психології.
4. Поняття про психічний розвиток, його особливості та показники.
5. Фактори психічного розвитку.
6. Вплив навчання та виховання на психічний розвиток.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Додаткова література: 8, 9, 22.

Семінар 2

Тема: Концепції психічного розвитку людини (2 год.)

План:

1. Біогенетичні підходи до вивчення психіки дитини.
2. Тлумачення психоаналітичними теоріями психічного розвитку.
3. Теорія соціального наочіння про розвиток психіки дитини.
4. Когнітивний підхід до трактування психічного становлення особистості.
5. Аналіз базових вітчизняних концепцій психічного розвитку (Г.С.Костюк, Л.С. Виготський, Д.Б.Ельконін, Л.І.Божович).

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Додаткова література: 5, 8, 9, 22.

Семінар 3

Тема: Особливості психічного розвитку немовляти – 2 год.

План заняття:

1. Соціально-психологічні детермінанти психічного розвитку немовляти.
2. Сенсорно-моторний розвиток немовляти.
3. Розвиток мовлення дитини першого року життя.
4. Криза першого року життя.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5.

Додаткова література: 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 24.

Семінар 4.

Тема: Психічний розвиток дитини раннього віку (2 год.)

План:

1. Особливості розвитку пізнавальної сфери дитини раннього віку.
2. Формування особистості дитини раннього віку.
3. Криза 3 років.
4. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність дитини раннього віку.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5.

Додаткова література: 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 24, 40.

Семінар 5.

Тема: Психологія дошкільника – 2 год.

План заняття

1. Розвиток пізнавальної сфери психіки в дошкільному віці.
2. Формування особистості дитини 3-6 років життя.
3. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність
4. Розвиток мовлення в дошкільному віці.
5. Психологічна готовність до навчання у школі. Структура готовності та її діагностика.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5.

Додаткова література: 1, 6, 8, 10, 11, 12, 15, 16, 24, 28, 40.

Семінар 6.

Тема: Формування особистості учня початкової школи (2 год.)

План:

1. Розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра
2. Особливості емоційно-вольової сфери молодших школярів.
3. Характеристика базових психічних новоутворень молодшого шкільного віку.
4. Провідний вид діяльності молодшого школяра.
5. Початкова шкільна дезадаптація: причини, вияви та способи профілактики й корекції.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Додаткова література: 1, 5, 13, 15, 23, 28, 35, 36.

Семінар 7.

Тема: Психологічні особливості важковиховуваних підлітків (2 год.)

План:

1. Поняття важковиховуваності та її вияви у підлітків.
2. Причини важковиховуваності підлітків:
 - а) біологічні детермінанти порушень поведінки учнів основної школи;
 - б) помилки сімейного виховання як причини важковиховуваності підлітків;
 - в) соціальна ізоляція як фактор виникнення та закріплення неадекватної поведінки підлітків.

3. Специфіка педагогічної взаємодії з важковиховуваними підлітками.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Додаткова література: 3, 4, 9, 16, 18, 21, 25, 31, 33, 34, 38.

Семінар 8.

Тема: Становлення особистості в юнацькому віці (2 год.)

План:

1. Світ – не ідеал: проблема юнацького максималізму та пошуку сенсу життя.
2. Взаємини юнаків з дорослими: проблема конфлікту чи наступності поколінь.
3. Спілкування з ровесниками: дружба, закоханість, кохання чи самотність і розгубленість.
4. Професійний вибір: покликання чи розрахунок.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Додаткова література: 19, 26, 29, 30, 32, 37, 39.

Семінар 9.

Тема: Встановлення та розгортання близьких взаємин в дорослому віці (2 год.)

План:

1. Фактори та механізми вибору шлюбного партнера.
2. Одруження: типи шлюбів, процеси шлюбної адаптації.
3. Батьківство, його розгортання в дорослому віці.
4. Проблема особистісної самотності представників дорослого віку.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Додаткова література: 2, 6, 7, 17, 20, 27, 32, 37, 39.

Семінар 10.

Тема: Психологічні особливості середньої та пізньої дорослості – 2 год.

План заняття:

1. Механізми самореалізації в середньому дорослому віці.
2. Криза середини життя, її детермінація та перебіг.
3. Старіння і його вплив на психіку людей похилого віку.
4. Функціонування особистості людини пізнього дорослого віку.
5. Мудрість як соціально-психологічний феномен.

Рекомендована література:

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Додаткова література: 2, 6, 7, 17, 20, 27, 30, 31, 32, 37.

V. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль I. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 1-3. Вступ у вікову психологію.

Скласти порівняльну таблицю існуючих періодизацій психічного розвитку людини (автор, сутність, метод дослідження, критерій періодизації, сильні сторони концепції, слабкі сторони) – 5 балів

Змістовий модуль II. ПСИХОЛОГІЯ ДИТИНСТВА

Тема 4-7. Психологія дитинства.

Заповнити таблицю щодо специфіки психічного розвитку дитини в ранньому, дошкільному та шкільному віці (віковий період, психічні суперечності, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення, криза) – 5 балів

Віковий період	Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Основні новоутворення	Основні протиріччя
0 – 2,5 міс.				
2, 5 м. – 1 р.				
1 р. – 3 р.				
3 р. – 6-7 р.				

Змістовий модуль III. ПСИХОЛОГІЯ ДОРОСЛІШАННЯ І ДОРОСЛОСТІ

Тема 8-11. Психологія дорослішання і дорослості.

Завдання. Планування свого життя допомагає людині підготуватися до старості і полегшує адаптацію. Для кожного із перерахованих аспектів життя заплануйте декілька заходів, які допомогли б людині адаптуватися до старості – 5 балів

- А. Здоров'я _____
 Б. Фінанси _____
 В. Інтереси _____
 Г. Ставлення до життя _____

VI. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Вікова психологія» – це вид навчально-дослідної роботи студента, яка містить зміст та аналіз результатів дослідницької діяльності, відображає певний рівень його практичної навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Форма ІНДЗ: завершена практична дослідницька робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних і семінарських занять.

Орієнтовна структура ІНДЗ – навчально-дослідного завдання у вигляді звіту про виконання індивідуальної роботи

Етапи виконання ІНДЗ:

1. Ознайомитися з методикою дослідження тривожності дітей молодшого шкільного віку.
2. Провести діагностику дитини молодшого шкільного віку щодо рівня її тривожності.
3. Обрахувати отримані результати та надати інтепретацію
4. Розробити психологічні рекомендації для вчителів, батьків, дитини щодо профілактики (корекції) рівня тривожності дитини молодшого шкільного віку.

Критерії оцінювання ІНДЗ

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1	Встановлення контакту з дитиною. Виконання діагностичної методики.	5
2	Обрахування та інтерпретація отриманих результатів.	3
3	Підготовка психологічно обґрунтованих рекомендації для вчителів, батьків, дитини щодо профілактики (корекції) рівня тривожності дитини молодшого шкільного віку.	15
4	Змістовне та своєчасне оформлення звітної документації	3
5.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи	4
Разом		30 балів

Шкала оцінювання ІНДЗ (індивідуального навчально-дослідного завдання)

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	25-30	Відмінно
Достатній	20-24	Добре
Середній	15-19	Задовільно
Низький	До 14	Незадовільно

Оцінка з ІНДЗ є обов'язковим балом, який враховується при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень студентів з навчальної дисципліни «Психологія вікова». Студент може набрати максимальну кількість балів за ІНДЗ – **30 балів**

VII. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Вікова психологія» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів з курсу «Вікова психологія» застосовуються такі методи:

- **методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік, екзамен;
- **методи письмового контролю:** письмове тестування; контрольна робота, ведення таблиці, складання термінологічного словника, реферат;
- **методи самоконтролю:** самооцінка, самоаналіз.

10. Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для контролю подано у таблиці 7.1, 7.2, 7.3.

Таблиця 7.1

**Розрахунок рейтингових балів за видами
поточного та підсумкового контролю**

№ п/п	Вид діяльності	Кількість рейтингових балів
1	Відвідування лекцій	11
2	Семінарські заняття	110
3	Індивідуальна навчально-дослідницька робота	30
4	Самостійна робота	15
5	Модульні контрольні роботи	75
6	Загальна максимальна кількість поточних балів	241
7	Коефіцієнт	4,0
8	Екзамен	40
Підсумковий рейтинговий бал		100

Таблиця 7.2

**Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки
ECTS**

Підсумкова кількість балів (max – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
1 – 34	«незадовільно» (з обов'язковим повторним курсом)	F
35 – 59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60 – 74	«задовільно»	E,D
75 – 89	«добре»	C,B
90 – 100	«відмінно»	A

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано у табл. 7.3.

Таблиця 7.3

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентіві, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентіві, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на семінарських заняттях, виконання модульних контрольних робіт та індивідуальної роботи.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на семінарських заняттях, під час виконання індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

VIII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

•Словесні: лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій, семінари, пояснення, розповідь, бесіда.

•Наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація, перегляд відео-касєт.

•Практичні: вправи.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості тощо.

IX. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ навчальні посібники;
- ✓ медіа-презентації;
- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ збірка тестових і контрольних завдань для модульного оцінювання навчальних досягнень студентів;
- ✓ засоби підсумкового контролю (комплект друкованих завдань для підсумкового контролю);

X. ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет, завдання та структура вікової психології.
2. Огляд історії становлення вікової психології.
3. Особливості застосування загальнонаукових методів у віковій психології.
4. Поняття про психічний розвиток, його особливості.
5. Біогенетичні концепції психічного розвитку дитини.
6. Психоаналітичне тлумачення психічного розвитку особистості.
7. Зміст біхевіористичного тлумачення психічного розвитку дитини.
8. Когнітивний підхід до психічного становлення індивіда.
9. Теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С.Виготського.
10. Концепція діалектичного характеру психічного розвитку Г.С.Костюка.
11. Роль біологічної основи як фактору психічного розвитку особистості.
12. Соціальне середовище як умова і джерело психічного розвитку людини.
13. Діяльність як фактор психічного розвитку особистості.
14. Поняття про психологічний вік. Вікова періодизація психічного розвитку.

15. Аналіз критеріїв здійснення вікової періодизації психічного розвитку.
16. Вікові кризи психічного розвитку людини, їх причини та вияви.
17. Поняття про сензитивні періоди психічного розвитку особистості. Вікові та індивідуальні особливості розвитку психіки.
18. Вплив навчання та виховання на психічний розвиток особистості.
19. Аналіз показників психічного розвитку особистості.
20. Стадії пренатального розвитку дитини, їх значення для формування психіки дитини.
20. Вплив психологічних факторів пренатального розвитку на психіку новонародженого.
21. Психологічні особливості новонародженого.
22. Взаємозв'язок фізичного та психічного розвитку немовляти.
23. Розвиток мовлення в немовлячому віці.
24. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність дитини раннього віку.
25. Розвиток пізнавальної сфери переддошкільника.
26. Формування особистості дитини раннього віку. Криза 3-х років.
27. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність дошкільняти.
28. Розвиток пізнавальної сфери дитини дошкільного віку.
29. Розвиток мовлення дитини в дошкільньому дитинстві.
30. Формування особистості дошкільняти.
31. Шкільна зрілість дошкільняти: складові компоненти і діагностика.
32. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра.
33. Учбова діяльність - провідна для психічного розвитку молодшого школяра; динаміка мотивації учіння.
34. Формування особистості учня початкової школи.
35. Розвиток пізнавальної сфери в молодшому шкільному віці.
36. Розвиток мовлення в молодшому шкільному віці.
37. Початкова шкільна дезадаптація: причини, вияви та способи профілактики й корекції.
38. Вплив фізичного розвитку підлітка на його психічну сферу; проблема «пубертатного стрибка».
39. Соціальна ситуація розвитку підлітка – система взаємин і соціальний статус.
40. Характеристика учбової діяльності підлітка, зміни мотивації, причини низької успішності.
41. Розвиток пізнавальної сфери в підлітковому віці.
42. Розвиток мовлення в підлітковому віці.
43. Формування особистості підлітка. Криза 13-ти років.
44. Підліткова шкільна дезадаптація: причини, вияви та способи корекції.
45. Поняття про важковиховуваність підлітків та її причини.
46. Вияви і способи корекції важковиховуваності підлітків.
47. Соціальна ситуація розвитку юнацтва: альтернативні моделі.
48. Провідна діяльність та спілкування юнаків з навколишніми людьми.
49. Формування основних психічних новоутворень юнацького віку: самовизначення, індивідуальний план роботи інтелекту.
50. Криза 17-ти років, її причини, симптоматика та конструктивне подолання.

51. Фізичні зміни та функціонування інтелекту в ранньому дорослому віці.
52. Розгортання професійного циклу в ранній дорослості.
53. Встановлення близьких взаємин в ранньому дорослому віці.
54. Розгортання батьківських функцій в ранній дорослості.
55. Механізми самореалізації в середньому дорослому віці.
56. Криза середини життя, її детермінація та перебіг.
57. Розгортання професійного циклу в середньому дорослому віці.
58. Особистісні зміни в середньому дорослому віці.
59. Старіння і його вплив на психіку людей похилого віку.
60. Функціонування особистості людини пізнього дорослого віку.

XI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Вікова та педагогічна психологія. За ред. Скрипченка О.В. – К.: Просвіта, 2001.
2. Савчин М.В. Василенко Л.П. Вікова психологія: начальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
3. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 346с.
4. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). – К., 2005. – 109с.
5. Кутішенко В.П. Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2009. – 338с.
6. Психология возрастных кризисов: Хрестоматия / Сост. К.В.Сельченко. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001.

Додаткова

1. Адаптація дитини до школи. Упорядник: Максименко С.Д. – К., 2003.
2. Андреева Т.В. Социальная психология семейных отношений: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во СПб. Университета, 1998.
3. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К., 1986.
4. Байярд Р.Т., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток. – М., 1991.
5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968.
6. Бурлачук Л.Ф., Коржова Л.Ю. Психология жизненных ситуаций. – М., 1998.
7. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс. – СПб.: Питер, 2001.
8. Вікова психологія. За ред. Костюка Г.С. – К.: Радянська школа, 1976.
9. Власова О.І. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2005.
10. Выготский Л.С. Кризис семи лет. Собр. соч. в 6 томах. Т.4. – М., 1988.
11. Выготский Л.С. Раннее детство. Собр. соч. в 6 томах. Т.4;. – М., 1988.
12. Гиппенрейтер Ю.Б. Общаться с ребенком. Как? – М., 2000.
13. Гільбух Ю.З. Темперамент і пізнавальні здібності школяра. – К., 1992.
14. Дружинин В.Н. Психология семьи. – М.: Владос, 1996.
15. Захаров А.И. Предупреждение отклонений в поведении ребенка. – СПб.: Питер, 1997.
16. Зинченко С.Н. Трудные дети. – К., 1988.

17. Караванова О.А. Психология семейных отношений: Учебное пособие. – Самара: Издательский дом «БАХРАТ-М», 2001.
18. Коляда М. Шпаргалка для родителей. Как быть с трудновоспитуемыми детьми? – Донецк, 1988.
19. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М.: Просвещение, 1981.
20. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: Брачно-семейные отношения. – СПб.: Питер, 2000.
21. Кочетов В.И., Верещинская Н.Н. Работа с трудными детьми. – М., 1998.
22. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000,
23. Курчина М.Ш. Ребенок с «характером». – СПб., 1996.
24. Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе. – М.: Просвещение, 1986.
25. Підліток на порозі III тисячоліття. Збірник Міського психологічного центру. – К., 2001.
26. Подмазин С.И., Сибиль Е.А. Как помочь подростку с трудным характером. – К.: НПЦ Перспектива, 1996.
27. Психология семьи. Хрестоматия. – Самара: Издательский дом «БАХРАТ-М», 2007.
28. Рабочая книга школьного психолога. Под ред. Дубровиной И.В. – М.: Просвещение, 1991.
29. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб.: Питер, 2000.
30. Роджерс К. Психология супружеских отношений. Возможные альтернативы. – М., 2002.
31. Родители и дети: Учебное пособие. – Самара: Издательский дом «БАХРАТ-М», 2003.
32. Сатир В. Вы и ваша семья. Руководство по личностному росту. – М.: ИОИ, 2007.
33. Солдатенко Н.Г. Психология трудного подростка. – Рига, 1987.
34. Трудный подросток: причины и следствия. – К., 1985.
35. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. – М.: Просвещение, 1991.
36. Фурманов И.А. Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция. – Минск., 1996.
37. Целуйко В.М. Психология современной семьи. – М.: Владос, 2006.
38. Шеффер Д. Дети и подростки: Психология развития. – СПб.: Питер, 2003.
39. Шнейдер Л.Б. Семейная психология. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006
40. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М., 1998

ХІІ. Навчально-методична карта дисципліни «Психологія вікова» Напрям підготовки 6.130102 «Соціальна робота»
галузь знань 1301«Соціальне забезпечення». **Разом: 144 год.**, лекції – 22 год., семінарські заняття – 20 год., індивідуальна робота – 6 год., самостійна робота – 54 год., модульний контроль-6 год. Самостійна робота з підготовки до іспиту – 36 год.

Модуль	Змістовий модуль І	Змістовий модуль ІІ	Змістовий модуль ІІІ
Назва модулів	Загальні питання вікової психології	Психологія дитинства	Психологія дорослішання і дорослості
Кількість балів за модуль	55 балів	78 балів	108 балів
Теми лекцій	1. Вікова психологія як наука – 1 бал. 2. Методологічні принципи та методи вікової психології– 1 бал. 3. Загальна характеристика розвитку психіки в онтогенезі 1бал	4. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти 1 бал 5. Психологія раннього дитинства – 1 бал. 6. Психологія дитини в дошкільному віці – 1 бал 7. Психологічний розвиток дитини молодшого шкільного віку – 1 бал.	8. Психічний розвиток підлітків – 1 бал. 9. Психологія юнацтва – 1 бал. 10. Психологія дорослих – 1 бал. 11. Психологічні особливості пізньої дорослості – 1 бал.
Теми семінарських занять	1. Вступ у вікову психологію – 11 балів 2. Концепції психічного розвитку людини – 11 балів.	3. Особливості психічного розвитку немовляти – 11 балів 4. Психічний розвиток дитини раннього віку– 11 балів. 5. Психологія дошкільника – 11 балів. 6. Формування особистості учня початкової школи – 11 балів	7. Психологічні особливості важковиховуваних підлітків – 11 балів. 8. Становлення особистості в юнацькому віці – 11 балів. 9. Налагодження і розгортання близьких взаємин в дорослому віці – 11 балів. 10. Психологічні особливості пізньої дорослості – 11 балів
ІНДЗ	Дослідження рівня тривожності дитини молодшого шкільного віку. Підготовка рекомендацій - 30 балів		
Самостійна робота	Порівняльна таблиця (Тема 1-3) – 5 балів	Таблиця психічного розвитку (Тема 4-7) – 5 балів	Порівняльна таблиця життєвих криз (Тема 8-11) – 5 балів
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота-25 балів	Модульна контрольна робота-25 балів	Модульна контрольна робота – 25 балів
Підсумковий контроль	Екзамен (40 балів)		

Коефіцієнт – 4,0